

ДЬОММУТ САНААТА КҮН АХСЫН КӨТӨҮЛЛЭР

Документары оноруу

От 14 күнүн сарсыздылттан уу Хатыныбынтыгар одус таңымнаан эроризэн, изһитизк олохтоохоро уонна улуус кийиниттөн барыса 280-тан киңи мобилизацияланган үзүлээт. Сүүрбөчөз улахан тизхиникүүсү - түүнүрү сырытти. Сүүстгэн тахсанызэрлөз бынтыг сұнаптык балтараа мистериян үзүлтэн биершилэр, уон тобус тыбынынча кууллаах буору уурдуулар. Дын жактаектүк үзүлээн, уу кризискүй кийинтүн тулуйдубут. Ол түүн, ол эбэтэр от 15 күнүтәр сарсыварда 3 чаастан уу тайыма Хатыныбынтыгар чашка биерлини сантипеп түйзэн биербүт.

Улус байылыгы А.Т. Ногояныш бы күннөргөң наар Хатыныбыбының салынып түшнүүчүнүүнүн ортосунан, оттыйн 15 күнүнөртөр Оодуулунгын таасан, олохтоох дыңгыштаа тэрилибид штаб уонна түбәннөн ахамынчылайтар үзүлэрин кытта сирей билсэн, салтын туох ул эмъыштылаахтаа жар соруктары торумнанга. Андрей Тимофеевич, чуолдан, манижа көзөн уюнии сыйыр Саха Республикасын халдан содулуттаган эмэгээлээжинин туратынын уонна чолтуултууларинин төлөрдүр дирекцийнин сирей салайзаччылын Д.Н.Лепчиковы кытта көрсөн, Оодуулунгынын түшнүүчүнүүнүн чолтуултуулар. Бу көлслингэ Ил Түмнүү депутаты, «Чурагчы» түмсүү салайзаччыда И.К.Макаров, биш дойдулаахтара, «РИК» хампааны генеральчай директор Экторин солбайзаччы С.Е.Софронов, улус Муннанаын депутаты С.С.Осилов, тыя хафизаныстыбатын министр истигбеттүүн Н.И.Петров, Ленскэй бассейновай управление салайзаччыда И.М.Андрюсов, Оодуулун изнилиэгин байылыгы Л.В.Ефремова уонна олохтоох депутаттар, акыныштылыны ыштылар. Көлслингэ Оодуулунгын сиркүнүн сүнгүлүк тэрийниттэй садааан кемаланын хайдах вымыссылаахтаа жыныстылар. Манна санга уйнайын тутулупутун боппуроона эмис турда. Муннанахтааччылар бэйэтэ да хаарбах түрүктөштөн уйнайын дынгээ ууга бары, времуюнендер көнүүнгэ

суюн бигэргээн, санга тутуу ытыллыа глацаар болжомтону тартылар. Салтын отгоонун соруктара керүүлнүүлэр. Манна мизээтиттэн отгоонуну тэрийн бишшуруюна этилийнэ. Ользулун дьонутар, чуолаш эмсээрэлэбйт ыалшарга, хөмө онохууларыг гаран хамынгийн алар тэрилийнүүлэр. Манна хонтуруулуу багтарга уошия салатта, улэгтээр общественныи комедоону ширэгээ ансан, Общественный Сэбизэг тэрийнэ. Салайгаачтынан улуус Общественный Сэбизэг чилийнэ А.В.Ефремов ансанна. Бу олохтоо нэхийн энэхүү турар общественай хонтуруул тэрийгийн Егор Афанаасьевич калэ смыцын ыйлан уошия сорудахтаан турар. Онон бываас уошия обществуу, салатта уошия нэхийн энэхүү бу бываарлыгаах кэмнэрэг бийр түмсүүнэн үзүүллийн эрчимийн тохиогино.

Билгиги турутган, Ошулун нэхниизгэр уурус дынапттын тэрийнитинэн, барыга 25 кийнцэх специалистар болохтөрө тахсан, ууга барбыг дүн дээлээрин докумуоннашнын, тахсыбыг хоромнүүн аяа сыйыаллар. Эмсээрээбит дынээр хэртэйскаларын туха онгооч при-перэ бэчээтийн таанаан ишлээр. Манда паспортий оствуул, ГТАС, МФЦ специалистара эмээ узалишиэр. Дүн докумуон оногторуута бинир сиргэ тэрийлийтэ сонгоецун бэлизлийцэр, махпаллара улахан. Аны уурус балыннатыгтан тахсан, олохтоохорго бынын туусран, эпидемияны сэрэтийн узлэро бывааниахтык ынтыглаллар. Санитарий турутгүй борзбиржээччи СЭС узүүнтэрэ консультацийларын шатан, күнжэг хаста да ууну чинчийн, эмээ сэргэлийн тэрийнээр. Ихэр уу, килиэн, анын ас култуун дээлтийр мыймынбыг бириэмээж калэн, дүннэгэ таржана турар. Дүн бэйзэрийн аны, бизстийн лингэрэлзэх, пластиковай ишнээх ууну сүсэжэн, туха испиинэгийн ылан ишлээрэ олус табынтаахтык тэрийшбиг. Дүн-сэрг бэйзбиг ууцеупутугар «Чурачы» ТХПК ичинэн ыраас ихэр уу сыйга, «Маарыкчаннааны» ПО килиен акстыр тэрийтэ

баар буолан, улаханнык өрүүлнүүбүт дээн балысгүйлийр.

Тыбыт ханаійстыбата -- сүрун дарыкпыт. Оғюэміз улахан охсуу таҳсыбытын туораттары, улуустаңы ветеринарның уонна тыа ханаійстыбатын управителіләрдән специалисттара ышынан сыйдаш, ынаң сүйнү, хотоншор түрүктарын чигнийэн, дөңгөтө көмөгү тәжірибелі салада таңда.

Ити курдүк, изгизилескэ араас хайыс халғарынан тәрилибіт хамыныйалар үонна оны сүрүншілік штаб үзет санаваны көтөөр тұна тәрилибіт. Республикалық Правительстюлатар улууспұт үргілінен бүрүүсөбіт ықсалылаң бынның - майтың оғыс тәрбиянизохтик жаңын, биризметигер улахан комону онгора, дын туураг қынадда сыйылыштарын махталбетті улахан.

Иэнлийэх баыныга Л.В.Ефремова, солбуйзаччыга А.П.Старостин, иэнлийэх актывба И.Н. Парфенов, Л.А.Собаки, Д.Д. Дыдаев, В.Л.Аржакона, Т.В.Старостина, А.В.Ефремов, А.Л.Аржаков уонна да атыппар дыннорун түмэн, улахаң үзүүн ынгтан кэлбигитэрийн махтана бэлизтийбит. Арьсы сыйаа үзүүн турара, миёнхэндэгийн харгында сух ас альшинаара, сорох дюйнессе оттоон эрэлээрэ Ольгуун дыноо сантарыйлан бизэрбэл кылаанах санааллаахтарын, биир түмсүүнэн салтны олоду тута сийншүүлэрийн туултуур. Ольгуунай санааллаа күн ахсын хотогдуулсан ийэрэ үөрдэр. Дьюммут дынэлэрбитети, сийншүүнэбитети чөлүгээр түйэр охсон, оттуу барьвахтыг ээ динч борж санааллаахтара астын шаард. Уулусса уулун аваан кэлбиг уонгтан тахса носуобунац бырактаран, уз күстгүү оргүйар. Анал илэлээх психологтар дынэлэринэн сийшан, дын санаатын хотогшор. Эмсээзээбйт ышлгар оюулорун улуус таныгар оюу сийншүүлэг лаацырылгар ынгтын садзания. Онон Ольгуунтга уу содултарын түүрэлтийг узлээрээнийнхөхөн барар. Онтон салтны социальний объектары, суултары, баынштары чөлүгээр түйрэни, оромын узлээрэ ынгтын ляахтара. Улуустан анал тутуу этэрээгээрэ тахснаахтара, комо акциялар онгоншуухтара. Удуус баынышын көбүлээнүүнинэн, тэрийгээр биирдии ышланан систан, субуутунууктарга, үбүүн комодохүүгээ узлэхийнхөгөөр. Аймал санаа честа айншан үзүүнэн зориннессе төгүл улуус салайзаччыларыгар, колективарга, общественний түмсүүлэргэ, биирчилж он да утуу санаалаах дьюммүүгүүр санаатбын.

А. ЗАХАРОВ

Күндү Чурапчы улууһун олохтоохторо!

Бу күннэргэ улуусгуттар иксалцах быйым-майыг буолан, угус ыал уутган эмсэргээтэн сунал кемөдө наалтайар. Кинилэрэг күн бүгүн анынгас, тантнаар, утгийар тангас, анынгас ийнхүү хомус, туттулгар малсан суодун юрият. Угус ыал холодильниктара, электрический онохогдо ашигнана.

Чурагын амарах санкчалдах дыноо-сэргээ, ынчил, тэрилгээр, чаанынын урбаанынгтар, улусуутупар буслбут бу изилэнгэ бука бары биир ойту-сандааны тутан, бэйз-бэйзээ анынгас сыйыланлан, хас бийрдлий кини кынчалжтын тус кынчалца курлук ылынан, сүнчалтык аймал санчаа кемчугутын кытчынчаркучыгар ынчилбабын!

Ууттан эмсэгэлзээбигтэргээ ашиг уулас дынантайын дынтигээр (Ленин уул, 41) көмөг шунаа улсын турар.

Манна ким тух кылтаацынан комегендегүртүгүр ынтырабыт!
Бапшар төм: 41-130, 41-183, 8914-104-17-13, 8914-276-27-96

Омтооһүн - 2014

ХОТУУРУ
ТЫАҢАТТЫЛАР

Болтоңго хоһуун отчүттара холуһаја кинриини сајалаатылар. Бастакынан Иван Дмитриевич Седалищев, Захар Егорович Егоров, Николай Николаевич Ефремов сала-йааччылаах отчүттар хотууру тыннаттылар. Кинилэр бу күннэргэ бастакы кэбиһинилээх отторун турооруоттара.

Алексей СЛЕПШОВ.

Биңни Чурағчыбылтыгар талан ыбыт иштәрдөр боршылганда, онно бүгүн олохторун азабыттар юромааны дың азыйайза суюхтар. Киндерткен биргестеринен „Саха республикатын үзөүүрүүгүн түйүн“ „Российской Федерации уонсай үзөхтөөнүнин бочуоттаах үзүнч“ ана болуштадынан ор сыйлаак сыйраалдах үзтэ сыйналаммыт үнүгүл Сарыланга Ивановна Еремесова буюлгар.

Кин 1964 сүндаахха Амма улувун Абая нәйнисөгөр Еремеситэр дың көргөзгөрийн үнүс оюон күн сирин корбутэ. Ийнэ Валентина Семеновна Яковлева — саха талаандах суруйчычына С.С. Яковлев-Эрилик Эристин төрөлжүүт кында. Аяла Иван Константинович Еремесев — Аяа дойду сориатин кыттышсаар, Амма улувун Абая нәйнисөгөр Бочууттах олохтоою. Абая нәйнисөгөр колхос биригээширийн, председателийн, сүүрбээчүү сый сышынынан улзобийтэ. Киннэр оюулоруу сахалын сизэрг-түүмнэг тарайлан, сахалын тышнита ишэн-үерэлэн, үөрөхтөх дын онортобуулара. Онон Сарсаалы кыра эрдээнтэн, сахалын сизэрг-майзыга үүниудан, сурукка-бичиккэ сыйтан улаанынга ишэн таба таларынгар олук бусалдаа.

Сардаана бастакы кылааска Диригт орто оскуулатыгар үорэн кирибиг. 9-с кынастан Сынаг орто оскуулатыгар - нуучта тынын диригтээн үоротэр кылааска үорэлэн, орто оскууланы бутэргиц. Он сыйтуя СГУ ИФФ саха салатыгар үорэн кирибиг.

Килин үүрэгийн бүтэцээгүйгэн Бахсы, Хатмын, Чураачын орто оскуолаларыгтар саха тээврийн уснын лите-ратуратын учууталынан илмийн араарбакка узүүлэн өнгөтэй. Күн бугун Чураачын орто оскуолалыгтар 19-с сийн учууталын ёр. Сүүрбэчээ сийн кылаас салайаачтыннын бийлийн нийтийн, 2001-2004 сийн пага (3 сийн) улус саха тээврийн учууталыннын методический хөтөлбөгүүн салайаачтынан үзүүлэх болтэй. Онон илмийн 31-с сийн паар үүнэр колуун эсвэл ычны хөтөлбөгийн эсвэл үзүүлийн хамсын сийн ёр.

Сардана Ивановна идтиң томору балынаның
жүни, ырааты анаарал көрөп, киэнлик-куонзук топ-
куйтуур. Оюлор сайндар сабактарын арыссаң, салгиттан
сата наымалы айар, соңун толкую тобуулар, сырдык
ыра санааларың оюо аймакка аныр.

Киши улуска, республика бийшер үзүүлүүгүй, басынт педагогической укугутун республика таңымыгар кијитник тарыптыла. Ысташтыларга, уруоктары республика научный-педагогический таңаарыштарыгар бөлүктөммөйтээр. Он курлук, оюо сүтүн түпумжысериалы сайнаныры технологиянын олоожо кийгизэйт, айымылаахтык узелсөбүтэгэ. Республика таңы 44-с педагогической наукалык наукалык уруоктарыгар В.Ф. Шаталов азындарга «Саха науматын элеменгэрийн дүүрэгээн туаныны» ФУД дахыяалтынан, маастар-кылааңынан дизэй биғирин, республика учуугуттарын кытталы маастарыксыайыгар мөктижиммиз, «Лектор учуугут»

Үбүлүөйдээх биир дойдцлаахтарбыт

запын ыбыгы. Бу үздөт «Тезисы докладов V научно-методической конференции учителей «Александрские чтения» хамалынаның берегендемиз.

Үөрөтөр үзүүр оюну торообуттыг башынгар, энгиз кэрэтийн умсугуулуга болцомтогтун уурад. Онон, бас татаан турал, олонхон оскуюулцаа чөрөлийн ылсан үзүүлийн. Бы тиэмээ даксыланын, маастар-кынгафынан педагогический азынчлалтаа, дээрбенгийн кыгтыбыга. «Дүүлүүрийн Нуургун Багтар» олонхон чөрөлийн учуулалтад комо пособиета «Слонжо педагогикатын сүрүн хайысхагара» хомууруунчлукка ботьзэтгэмшигээ. Аяас сыйла «Ытык-машы хатынг мас», «Кынын коро сибокки юрилгэ», «Хаар — мийн дойдум поззияга», «Кэрэ саймын», «Хатынгийн чарангийн ынтынчлээр», «Чурагчыга күн тахсар», о.да. унчлан уруусларын улус,

бийрүүчинин ишүүн кыйяа тутан торийэр. Болгомтобын аюлоро уус-уран азыяага, тыл энэ, сине, дарын даанаага көпүүгүүрдээ бөх сийлийнсөхөр.

Ою сангарер дыңиүүрүн салынчарының боломтотуу уурад. Ус-урал аңызы, тың этии куркесчириң эбок кыймылтының боломтобит. I регионалы «Эрним» уолан аңызчарытар арасында уултарт баласыорун «Дылум эрэ тойукпар» А.И. Софронов - Ашамта словун, алар узетин сыршатар литературный дылдыйиүүтүн кыттынарын, I-кы истиғениттөх лицензуяларын сиптигиз. Республиканы «Эрним» уолан аңызчарылары «С.А. Нонгородов – талантташ исчиг» литературный лаузыйиүүнүн кыттап, лауреат үрдүүк атыш сүзүлүпчөр. Республиканы «Күолу – 2010» тың этии куркес Нила, Нарына Гороховашар «Хомоюй тардаш

ҮЛЭБЭ БЭРИНИИЛЭЭХ ДЫЛБА

Француз философа Дени Дидро «Элбэх дүннэх дьолу бизэрэг кийн саамай дьоллоох кийнэн буолар» дээштгийн, мин санаабар, саамай дьоллоох кийн – учуутал. Кийн күннээг ийнэр-урээтэр соруга үүнэр катуунэ сырдыкка, кэрээ тардынытыгар түнүланар, үнүйэр дьобура билгийни-корууну сажар, санагтган санга талваннны арыйзар, кынитсан, ыраах көгүүзр.

республика тәнништегілдіктер. «Халыңнан өзіншілдіктер» айар үзүү уруоға республика биңиролон, «Көңгүүстөөнүү үчүрдүүсүнүү суулу төлөө» методисттөкөмдөн көмүүрүштүүкка бергөлгөмүмдүз.

Үүрээр оюулоо улус, республика таңындах олимпиадаарга, интеллигентийнай оолтуулаштара синийн эзмийтээр. Торообут тыл, сурук-бичик күнүгчэр аналаах республикатаады озо бирдээнын түшүг «Үрдүүс» хотуу, төрөбүт торут түлүм» интеллигентийн оолтуула Лин Попова улус хамаагашын саастаабылар кирилл, I-кы миссиони ыбыла. «Ытык ырам беражсан» регионалын тыыг түнүүлгийн Нарыйя Горокова саха литератураар бастыг багийгин кордюре, «Ус-урал литератураны ажасаадын» энэ атты ыбыла.

Ингер үзбәк кыргызым үереткин хайындын туунар. Чулук биир дойшудаахтарын олохоруп, үзгөрүп үоротында, утто азаттарын үйлештирип үзүс үзүн төрийэр. Оскуюла сака саарынын азын сүзэр оскуюлашар ассоциацияштарынан кийроритэр сиратын уурбуга. Оскуюла дирижкөрө Т.В. Панкова сүрүнгөйт «Философия жизни С.А. Нонгороева как способ формирования жизнеспособного поколения» оскуюла үоротын-ингрэ үзүнин бырайылтыг алохко кийрериз-үлгөспүтэ. Бу бырайылтын, тэрийэр балок састын-бышар кийрсэн кыттан, «Гыя сирин оскуюлуга – 2008» республикадауы педагогиккай дарабанткада I-кыркисеменең патномчынан наараадаамыла.

и спиритуалдаштык мактабынан наңыраа азаматты.

Бириңіншіләр суройи ачылғыла В.С. Яковлев – Дағын олонун, айар үзгінін чоропаш, чигтийнін, аятын үз-титінгү үгес үзелі ынта. «В.С. Яковлев – Дағын – педагог» ыстықтың «Гореобуттың уонна литература» научный-методический суроудағы бойзоттаммит. Бұл шымаңдар суройи ачылғыла В.С. Яковлев – Дағын гореобут 85 сыйлыгар атап да «Проблемы национальной литературы и современные аспекты художественных поисков второй половины XX века» этор аспирантар уонна укуонайшар Бугун Россияның НИК-шарында күттібыла.

Салайар кылаңыгар «Цикл саастаахтар түмсүүл-
рэ» быйрайшаты ториен узагашты. Бу уолутун
«Сүгүрүйзбін саха саарының унуйбут уууаташа»
республикада НПК-та корпорен, 1-кы миесстени
ыбыла. Эмиэ бу конференция, «Мин дойлум –
Чурапчы» программа инизи «Утю аакынан
сирүстән» 5-с кылааска уоротр программы суриш
желди. Эмиэ 1-кы миесстени ыбыла.

Кытган, эмэгтэй мисхонийн болгоо...
Ингээчийн быйныытын порогийн ойнтуу ингэр угээнийн
утгумтуур «Сахам тынын сайдыншарах саха сайдам ышан»
бырайнчын Параскекия Ивановна, Егор Ильич, Лилия
Ноночинары кытга сурыйн, быйшалтах үзүүлэтийн тэрийсий-
бите. Бу ун шигэта национальной концепции 15 салы-
гар ашиглахаа «Тыа сирий оскуулжын сайдадар кэскэн»
республиканцы НПК ресилодчилжар кийвэрилий-
бите, уолтуу республикаја тарбагтара мэжидэгийнгээрээ.
Байын «Тыа сирий оскуулжат – 2014» республикагаа дүү
педагогический дээрбагангаа оскуулжын ингэр үзүүлэгээр
сахачын тынын кийвэрийнг «Утум» бырайнытын
кытгана.

Сардаан Ивановна обо лөвүрүн салынтарылга

дый көргөз» аның заты ылбылтара

Үөртэр овогоро араас таңымдах айар уз күонкүруунуң қылайындахтара. «Алтынан саңаламмыг литература» уоролоччылар фольксортар, литератураға республикадағы тұнугөнериттер Ира Коркина «Айында ушаң уонша Алтыс уол тұнуш» фантастический номох сурыйан, республикадағы «Айында» айар күонкүрұска II-с мәдениети ыбыла. «Маншар тұнугілә» республикадағы заңдаршарға Нади Седмишек «Алемдай күнгің шайхад» философский дүүнгілүүсін, урунайтынды қытаты, бириобын белгіндегі ын нағаралашаммытта.

Үоронзоччи науцпай-чигчайэр үзүүлсэн салбарын ахтыг тэрийэр, «Быткы ырам барахсан» ретроспекцияд түү туулугчилсөр Лия Попова «Сахам тынын сайниннаар саха сайнам ыала» багафалыгынан кыттай, квайындааг азтын сүкүүтүү. «Саха сарыншырын сарыннаа суулшарынн» дахылдаатынан Илья Горохова «Кэскингэ хартын» ретроспекцияы НИК-тээ II-с миссияни ышаш, «Кэскингэ хартын» XV-с республикатаатуу НИК-таа кылттыбыла. Егор Попов «Улуу сырттайчылар интеллигенттиңиң суруктара — үйлэх бирайынспар» дахылдаатынан «История освоения и развития Болгарского улуса» республикатаатуу НИК-тээ ылтап, бачжокко мэргизлээмшилтээ.

Учугат сыралып улуттук түмүктер. Ол курдук, уоронгиттеги оюндоро Лия Попова (2009 с.), Нарыйа Гороксова (2011 с.), Нафыт Гульяева (2012 с.) ХИФУ саха тьының хайынчылыштагы уорох социологиялык Лия Попова быйыны «Литературный членит» салданы кызыл дипломникар бүләрдө.

Сардана Ивановна сүрүн үзгүштүн соң, обществений үйгөн эмээ сийдигендөөсүк дырыкташар. Кини РФ сурунайыстарын союзун чилингэ, обществений корреспондент, Ысыгайланара, уус-урал айымнышара угуус, республика ханыматтарышар, сурунайырлыар, «Үргөз» хомуурууншукка бочооттуммитэр. «Ышынчаш» оюо айар узгипп хомуурууншукун редактора, хомулан онгоочтуул СР норукштарын III-с Ассамблеяны, Саха сирин элэр суруяаччыларын XIV-с республикады субо мунинхаларын делегата. Улус литератураның олонбор коктоохук қылтар. Улуустаңы кини библиотека «Алтыс» литератураный-музыкалык салонун үзгүштөр комедийшар.

Сарыаша Ивановна айылдан толоругас, тус бойжитэр иризбийсөх, саудашибыт дыланатып тиңдер төрсөр угуу хаачыстыбайтарык. Ол, бишэн турар, кини үчтээ-хамтина тахсындах, сициниесөх буюштар комолостою.

Үчүнгөй эр тустиур, үчүнгөй улукайр улуттабылыптар, дүүгэбийтийр Сардана Ивановна үбүлүйсөх сильван күп мичэрин балхиздиг, сурок тусяар тойуктарын альмасыт.

Баңарабыл заң куруук кыраттан үорусохун, оюлуу күлүсөхүн, күнтүү макторулохон, дынно дынуу булусохун, онтоо оруу дынчоосохун. Көнсөбийин көкөштүгүй, сазалбыттыг салшашып, толкуйдастыг тобуулушун. Дом! Дом! Дом!

